

Лекція №5

Тема: Соціальна підструктура особистості

План:

1. Поняття соціальної структури
2. Фактори формування соціальної структури
3. Взаємозв'язок особистості і суспільства
4. Складові соціальної підструктури
5. Характер в структурі особистості

Ще Демокрит вважав людину малим світом («мікрокосмом»), у якому віддзеркалюється великий світ («макрокосм»), Всесвіт, в тому числі і людське буття, тобто суспільні відносини певного типу суспільства. І саме це віддзеркалення (відображення) суспільних відносин у людині він вважав **людською особистістю**. Дійсно, є один з підходів до розуміння особистості, який стверджує, що **особистість – є сукупність усіх суспільних відносин** (Марксистське розуміння особистості). Маркс стверджував, що **людина** є продуктом біологічної еволюції, а **особистість** – є продуктом історичного розвитку, і перш за все, того суспільства, в якому протікає її життєдіяльність. Тим самим він показав соціальну сутність особистості.

Сьогодні ми вже знаємо що крайньо протилежні думки зачасти є хибними. Тому найбільш науково обґрунтованим підходом до розуміння особистості є, так званий, інтегративний підхід. Саме на основі такого підходу дається визначення особистості як **сукупності природно-біологічних, інтелектуальних, морально-вольових і соціально значущих властивостей людини, що формуються в процесі діяльності, спілкування у соціальному середовищі** (при чому під середовищем розуміється як мікросередовище: родина, друзі, колеги; так і макросередовище – усе суспільство). Саме на такий інтегративний підхід дав нам змогу виокремити

у структурі особистості чотири взаємопов'язані підструктури: природно-біологічну, психічну, соціальну і духовну.

Дві з них ми вже розглянули: **природно-біологічну і психічну**. Більш того встановили, що між ними є безумовний зв'язок. Так, будова мозку, особливості діяльності центральної нервової системи, певні вроджені та спадкові якості визначають розвиток психіки, і відповідно психічних процесів, і психічних властивостей.

Сьогодні настала черга розглянути **соціальну підструктуру особистості**, визначення її складових елементів та факторів, що впливають на її формування.

Соціальна підструктура особистості характеризує як «зовнішню», так і «внутрішню» співвіднесеність людини з соціумом.

«Зовнішня» співвіднесеність виражається в системі соціальних статусів як об'єктивного становища людини в суспільстві і моделей рольової поведінки. **«Внутрішня»** представлена сукупністю потреб, інтересів, цілей, мотивів, очікувань, ціннісних орієнтацій, установок, і диспозицій, які формуються на індивідуальному рівні, але в залежності від соціума і виступають мотиваційним механізмом соціальної поведінки.

Мотиваційний механізм включає в себе взаємодію потреб, ціннісних орієнтацій і інтересів, кінцевим результатом яких є їх перетворення в ціль особистості. **Потреби** виступають (стосовно до особистості) як вихідні побудники її діяльності, відображаючи об'єктивні умови існування людини, будучи однією з найбільш важливих форм зв'язку особистості з навколишнім світом. Зв'язок цей може виявлятися у формі **природних** (потреба в їжі, одягу, житло і т.д.) і **соціальних** (потреба в різних формах діяльності, спілкування). Разом з тим різкої межі між ними немає, оскільки потреба в одязі, житло, і навіть їжі набувають соціальну «оболонку».

Будучи усвідомленими, **потреби** перетворюються на інтереси особистості. В них відображається ставлення людини до умов життя і

діяльності, що визначає спрямованість його дій. По суті, саме інтереси значною мірою обумовлюють **мотиви поведінки особистості**. Вони виявляються головними причинами дій. Будучи усвідомленими, потреби перетворюються на інтереси особистості. В них відображається ставлення людини до умов життя і діяльності, що визначає спрямованість його дій. Саме інтереси значною мірою обумовлюють мотиви поведінки особистості. Вони виявляються головними причинами дій.

Соціальні установки - одна з найбільш важливих регуляторів соціальної поведінки особистості, що виражає її схильність, готовність діяти певним чином щодо даного об'єкта.

Таким чином, соціальна підструктура особистості містить сукупність об'єктивних і суб'єктивних властивостей індивіда, що виникають і функціонують у процесі його різноманітної діяльності, під впливом тих спільнот і об'єднань, в які входить людина.

Особистість майже у всьому залежить від суспільства, бо саме в ньому вона і стає особистістю завдяки процесу соціалізації. **Під соціалізацією розуміється соціальний процес засвоєння індивідом соціальних норм і правил поведінки, певних знань, моральних і культурних принципів, певного світогляду.** Соціалізація відбувається як спонтанно, так і цілеспрямовано. Цілеспрямована соціалізація називається вихованням. В наслідок соціалізації індивід власне і стає особистістю. Перш за все, формується її внутрішня соціальна структура, тобто утворюються **такі елементи, яких нема у тварин і які утворюють саму сутність особистості.** Це знання, соціальні вміння і навички, соціально значущі якості (такі, наприклад, як **працелюбність, відповідальність, толерантність, ініціативність тощо) переконання, соціальні цінності, світогляд, світосприйняття, віра, усвідомлення свого місця і ролі у суспільстві та інші.**

Можна сказати, що соціальна підструктура особистості – це її внутрішній світ, але світ зумовлений не її психічними процесами і

властивостями, а світ – зумовлений соціальними умовами і вимогами. Таким чином, **все, що інтеріоризувалось в особистості з норм і цінностей суспільства, його культури є складовими частинами її соціальної підструктури.**

Від того, як ці частини взаємодіють, і залежить поведінка і в цілому діяльність особистості як системи. У **гармонійної особистості** усі складові її структури працюють злагоджено, і навпаки, збій у взаємодії цих частин веде до погіршення роботи системи особистості, а звідси – й до певних відхилень у поведінці.

Якщо ж казати про співвідношення соціальних якостей (позитивних і негативних), то воно залежить від того, **яким чином відбувається соціалізація** індивідів. Так, дійсно, від соціалізації, й однієї з її головних ланок – **виховання**, залежить і те, на які цінності буде спрямована діяльність конкретної особистості, яким чином вона досягатиме мети своєї діяльності, і, отже, її поведінка. Крім виховання величезного значення також набуває **самовиховання**. Цей процес починає відбуватися активно тоді, коли сформовані **основні елементи психічні підструктури**: мислення, воля. Саме завдяки вольовим процесам відбувається саморегуляція емоційної сфери, бажань і прагнень, потреб і таке інше.

Оскільки соціальна підструктура багато в чому залежить від суспільства, то **зміни**, що весь час відбуваються у суспільстві як системі, ведуть до зміни певних елементів **соціальної підструктури особистості**.

Так, наприклад, багато хто з минулих комуністів в нашій країні внаслідок змін, які відбулись у нашому суспільстві, і отриманню через те нової інформації, нових знань про злочини, скоєні більшовицьким режимом, різко змінили свої погляди на пануючу комуністичну партію і вийшли з її лав. У багатьох змінилися погляди на діяльність раніш засуджуваних націоналістів на прямо протилежні. Те ж саме можна сказати і про великий загін віруючих, які стали ними останнім часом завдяки змінам, що відбулися

у нашому суспільстві. Людина, яка приймає віру, багато що змінює у своєму повсякденному житті, а це є наслідком зміни її внутрішньої структури.

Так само на зміну соціальної підструктури впливає і зміна соціальних ролей і статусів особистості. Наприклад, працівник призначається **керівником** якогось підрозділу. Новий статус вимагає від нього і нових якостей: *підвищеної відповідальності* (адже він тепер відповідає не тільки за себе, але й за колектив), *більшої наполегливості і працьовитості, ініціативності* тощо.

Отже, **особистість є динамічною системою**, її складові знаходяться у стані постійної взаємодії і впливу одна на одну. Тому сучасні соціологи і психологи вважають, щоб зрозуміти повністю особистість, потрібно вивчати її невідривно від світу, що змінюється. Ці два феномени (людина і світ або особистість і суспільство) взаємопов'язані і невід'ємні один від одного. Хоча, можна припустити, що в структурі особистості відбуваються певні зміни незалежно від змін у суспільстві, які теж впливають на її структуру і функціонування. Знову нагадаю, що мова йде про процеси самовиховання, самовдосконалення, саморозвитку, тобто тих процесів, що складають основу само менеджменту.

Досить **складною проблемою** у дослідженні соціальної підструктури особистості є **практична фіксація її елементів** та їх взаємодії.

Отже, **проблема соціальної підструктури особистості дуже складна і її вирішення ще потребує певних наукових пошуків**. Дослідження механізму функціонування елементів соціальної підструктури особистості повинно допомагати у справі управління не тільки її поведінкою, а й взагалі функціонування усього суспільства.

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНО-ЗНАЧУЩІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ»

Для вивчення та подальшого формування соціально-значущих якостей особистості необхідно, перш за все, скласти модель цих якостей, тобто окреслити зміст та структуру поняття «соціально-значущі якості особистості».

Більшість дослідників вважають, що основу («ядро») соціальної підструктури особистості складають **самосвідомість і характер**. Без **самосвідомості** як «ядра» особистості неможливе ніяке наукове уявлення про структуру особистості, тим більше про її соціальну складову. **Без самосвідомості неможливий активний взаємозв'язок між особистістю та соціумом.**

Що стосується **характеру**, то його зв'язок із світоглядом розглядається найбільш вагомо. Тому що від того, які є погляди людини на **природу, суспільство, працю, на інших людей і на себе, матеріальні та інші цінності**, – великою мірою залежить, яку поведінку дозволить собі людина. З цим в першу чергу пов'язаний **процес формування стійких способів поведінки – найважливішого компоненту характеру.**

Передумовою створення **соціально-значущих** якостей особистості може виступити **теорія відношень В.Н. Мясіщева**. Завдання виховних інституцій, відзначав В.Н.Мясіщев, полягає в тому, щоб культивувати навкруг особистості такі відношення, які можуть утворювати суб'єктивне багатство особистості у формі її потреб, інтересів, нахилів, і саме такого змісту, в якому зацікавлено суспільство.

Розвинувши ідеї В.Н. Мясіщева, **А.А. Бодалев** підкреслює думку, що коли у людини сформовано відповідне ставлення до праці, суспільної власності, інших людей, до самого себе (**характер**), то така особистість здатна продуктивно взаємодіяти із соціумом, спілкуватися і не знищувати оточуючого середовища.

- 1) сформулювати у людини відповідну систему поглядів;
- 2) розвиток форм емоціонального реагування на кожну з цих соціальних цінностей, що стали для нього типовими;
- 3) виховання способів працювати, спілкуватися і т. ін., що стали характерними для нього.

Таблиця 1

<p>Підструктура спрямованості особистості:</p> <p>безкорисливість, волелюбність, бути громадянином, патріотизм, почуття обв'язку, гуманність, відданість, принциповість, моральність, справедливість</p>
<p>Підструктура характеру:</p> <p>акуратність, дисциплінованість, відповідальність, мужність, терплячість, чуйність, доброзичливість</p>
<p>Підструктура самосвідомості:</p> <p>гідність, честь, інтелігентність, совісність, порядність</p>
<p>Підструктура спілкування:</p> <p>комунікабельність, тактовність, щирість, самовладання, ввічливість, вихованість</p>
<p>Підструктура досвіду:</p> <p>мудрість, професіоналізм, працездатність, ерудованість</p>
<p>Підструктура форм відображення:</p> <p>розум, почуття гумору, уважність, сила волі</p>

Біологічно обумовлена підструктура:

добре здоров'я, активність, життєрадісність, витривалість

1. **Яка головна відмінність людини від інших живих істот?**
2. Який з чинників соціалізації можна вважати найголовнішим?
3. Яка модель соціалізації переважає у нашому суспільстві?
4. Чи тривала соціалізація у Робінзона Крузо під час його перебування на безлюдному острові?
5. Завдяки чому людина стає особистістю?
6. Чи існує зв'язок між соціальною активністю і соціальною мобільністю?
7. Чи може негативна поведінка конкретної особистості позитивно впливати на суспільні процеси і навпаки?
8. Якому з критеріїв соціальної активності ви надаєте переваги?
9. Яким чином краще впливати на поліпшення соціальної структури особистості?